

RIKSDAGENS JUSTITIEOMBUDSMAN

RIKSDAGENS
JUSTITIEOMBUDSMANS
BERÄTTELSE ÅR
2023

Rättigheter för personer
med funktionsnedsättning

3.4

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Enligt lagen om riksdagens justitieombudsman sköter justitieombudsmannen tillsammans med Människorättscentret och dess människorättsdelegation främjandet, skyddet och övervakningen av genomförandet av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Dessa oberoende nationella mekanismens ovan nämnda aktörer bildar Finlands nationella människorättsinstitution, vars första gemensamma specialuppgifts innehåll har redogjorts mer omfattande senast i 2022 års berättelse.

Ärenden inom sakområdet avgjordes under verksamhetsåret av BJO Maija Sakslin, huvudföredragande var referendarierådet Minna Verronen och föredragande äldre justitieombudsmannasekreterare Juha-Pekka Konttinen samt notarie Sofie Roininen (fr.o.m. 1.4.2023).

3.4.1

VERKSAMHETEN SOM NATIONELL MEKANISM

FUNKTIONSNEDSÄTTNINGSGRUPPEN

Kansliets funktionsnedsättningsgrupp samarbetade intensivt med människorättskommittén för personer med funktionsnedsättning under 2023. De ärenden som lyftes fram vid kommitténs och funktionsnedsättningsgruppens möten diskuterades naturligt på ett eller annat sätt eftersom två medlemmar i funktionsnedsättningsgruppen också var expertmedlemmar i människorättskommittén för personer med funktionsnedsättning.

Funktionsnedsättningsgruppen uppdaterade inspektionsblanketten som används vid alla JO:s inspektioner genom att lägga till informations- och kommunikationsmiljöns tillgänglighet som ett ärende som ska bedömas.

Funktionsnedsättningsgruppens medlemmar höll föreläsningar eller öppningsanföranden om rättigheter för personer med funktionsnedsättning vid följande evenemang:

- den av miljöministeriet tillsatta arbetsgruppen för tillgänglighets möte 13.1.2023.
- Barnahus och THL:s webinarium om stöd för barn och unga med funktionsnedsättning efter erfarenheter av våld 15.1.2023
- THL:s konferens om funktionshinderservice 9.2.2023
- Autism Finland rf:s webinarium Kuormitus ja kaaos 26.9.2023.
- Dagen för personlig assistans 15.11.2023.
- Möte med studerande vid yrkesläroanstalten Careeria 4.12.2023
- Informationsinslag om beaktande av tillgänglighet vid inspektioner för nya anställda vid JO:s kansli 18.12.2023

MÄNNISKORÄTTSCENTRET

Människorättscentret gav utlåtanden till social- och hälsovårdsministeriet om överföringen av ikraftträdandet av lagen om funktionshinderservice (IOK/37/2023) och begränsningen av dess tillämpningsområde (IOK/8059/2023). Dessutom gav Människorättscentret Europeiska kommissionen ett utlåtande om EU:s funktionshinderkort (IOK/25/2023). Människorättscentret tog också ställning till tillgodoseendet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning bland annat i sitt utlåtande om mellanrapporten om verkställandet av Istanbulkonventionen (IOK/21/2023), i sitt tilläggsutlåtande till FN:s kommitté för barnets rättigheter (IOK/23/2023) samt i sitt utlåtande till riksdagens social- och hälsovårdsutskott om frysning av indexjusteringar och ändring av barnbidragslagen (IOK/7300/2023).

Människorättscentret deltog tillsammans med människorättsdelegationens kommitté för mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning (VIOK) i FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättnings arbete vid beredningen av Finlands första periodiska rapport. Människorättscentret deltog också i kommitténs diskussion om frågelistan (List of Issues) i Genève 11–15.9.2023.

Människorättscentret gav i samarbete med justitieombudsmannen ett utlåtande till FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning IOK/39/2023.

MÄNNISKORÄTTSKOMMITTÉN FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING (VIOK)

Människorättskommittén för personer med funktionsnedsättning (VIOK) – en permanent sektion under människorättsdelegationen – sammanträdde fem gånger under året. Under mötena behandlades bland annat frågor i anslutning till rättigheter för personer med funktionsnedsättning som är anhängiga inom Europeiska unionen, beredningen av Finlands periodiska rapport om FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i arbetslivet, regeringsprogrammets inverkan på utkomsten för personer med funktionsnedsättning samt företagsansvarsfrågor. I de flesta mötena deltog en utomstående inledare. Vid alla möten presenterades också i korthet nya avgöranden från JO som publicerats på webben.

Kommitténs medlemmar och expertmedlemmar deltog som sakkunniga i CRPD-kommitténs arbete med att granska terminologin i översättningarna av de allmänna kommentarerna till finska och svenska.

NATIONELLT SAMARBETE

Funktionsnedsättningsgruppen har myndighetssamarbete och möten har hållits med Valvira och regionförvaltningsverken, diskrimineringsombudsmannens byrå, barnombudsmannen, diskriminerings- och jämställdhetsnämnden och THL samt med olika intressentgrupper. Samarbetet med Valvira och regionförvaltningsverken har bland annat skett i samband med inspektioner och val av inspektionsobjekt.

En medlem i funktionsnedsättningsgruppen deltog under verksamhetsåret i egenskap av sakkunnig i statsrådets nätverk för grundläggande och mänskliga rättigheter, i delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (VANE) och i handboken om funktionshinderservices svenskspråkiga expertgrupp vid Institutet för hälsa och välfärd. Utöver det som konstaterats ovan deltog funktionshindergruppen också i uppföljningsgruppen för beredningen av lagstiftningen om självbestämmanderätt och i Europeiska socialfondens övervakningskommitté för EU:s program för regional- och strukturpolitik.

Funktionsnedsättningsgruppen följer verksamheten och kommunikationen i riksdagens samarbetsgrupp för funktionshinderärenden (VAMYT) samt deltar i de evenemang som gruppen ordnar.

INTERNATIONELLT SAMARBETE

Människorättscentret och riksdagens justitieombudsman deltog i partsmötet för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning i New York i juni 2023. Människorättscentret deltog i ENNHRI:s CRPD arbetsgruppens möten.

Representanter för funktionsnedsättningsgruppen följde regelbundet avgörandeprocessen vid FN:s kommitté för personer med funktionsnedsättning och Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna samt annan diskussion om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

3.4.2 LAGLIGHETSÖVERVAKNING

I konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning definieras personer med funktionsnedsättning som personer med varaktiga fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar, vilka i samspel med olika hinder kan motverka deras fulla och verkliga deltagande i samhället på samma villkor som andra. Till exempel personer med minnessjukdom och psykiatriska patienter omfattas därmed av konventionens tillämpningsområde.

Justitieombudsmannen övervakar att rättigheterna för personer med funktionsnedsättning tillgodoses vid alla myndigheter och alla privata instanser som sköter offentliga uppdrag, oberoende av vilket förvaltningsområde myndigheten eller instansen tillhör. Alla klagomål statistikförs i första hand enligt de myndighetsinstanser och förvaltningsområden (socialvård, socialförsäkring, hälso- och sjukvård, undervisnings- och kulturmyndigheter osv.) som avgörandena berör. En del av de laglighetsövervakningsärenden som gällde rättigheter för personer med funktionsnedsättning hörde till flera förvaltningsområden. I det här avsnittet refereras ärenden där tillgodoseendet av rättigheter för personer med funktionsnedsättning är centralt, oavsett förvaltningsområde. Laglighetsövervakningen av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning har granskats i ett separat avsnitt i årsberättelsen sedan 2014.

Laglighetsövervakningen av rättigheter för personer med funktionsnedsättning har i synnerhet riktats mot rätten till oundgänglig försörjning och omsorg, tillgodoseendet av rätten till tillräckliga hälsovårds- och sjukvårdstjänster som hör till vars och ens grundläggande rättigheter, jämlikhet, rättssäkerhet, tillgänglighet och tillgång samt tillgodoseende av självbestämmanderätt och delaktighet i samhället. Det allmänna ska, enligt vad som närmare bestäms genom lag, tillförsäkra var och en tillräckliga social-, hälsovårds- och sjukvårdstjänster samt främja befolkningens hälsa.

Välfärdsområdenas funktionshinderservice är ett viktigt objekt för laglighetsövervakningen. Många klagomål gällde brister i upprättandet av serviceplaner och specialomsorgsprogram, rådgivning och handledning om tjänster, dröjsmål och felaktigheter i besluts- och handlägningsprocesser och i annan behandling av ärenden.

Inspektionerna är en viktig del av laglighetsövervakningen, eftersom en person med funktionsnedsättning inte alltid själv förmår klaga. I regel görs inspektionerna utan förhandsanmälan. Vid inspektionerna av boende- och anstaltstjänster övervakas såväl offentliga som privata aktörer som tillhandahåller service för personer med funktionsnedsättning och deras egenkontroll samt de välfärdsområden som ansvarar för att ordna och övervaka servicen. Privata serviceproducenter har ansetts sköta offentliga uppgifter när de producerar sina tjänster som köptjänster eller mot servicesedlar på uppdrag av en myndighet. JO övervakar också andra särskilda tillsynsmyndigheter med övervakningsansvar, som exempelvis Valvira och regionförvaltningsverken.

Justitieombudsmannen kan i egenskap av nationellt besöksorgan (OPCAT) anlita sakkunniga som justitieombudsmannen utsett och som har sådan sakkunskap som är betydelsefull med tanke på besöksorganets inspektionsuppgift. JO har bland annat experter inom hälso- och sjukvård till sitt förfogande. Två av experterna är läkare för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Därtill kan man kalla in experter, som själva har en funktionsnedsättning. Efter att experterna fått utbildning, kan JO bjuda dem med som experter vid inspektioner som genomförs vid OPCAT-objekt.

KLAGOMÅL OCH EGNA INITIATIV

Sammanlagt 265 klagomål och egna initiativ som statistikförts inom sakområdet avgjordes inom olika förvaltningsområden (247 år 2022). Av ärendena ledde 58 till åtgärder (22 %). Åtgärdsprocenten var lägre än året innan (33 %) och precis som tidigare år högre än genomsnittet för justitieombudsmannens kansli (13 %). I tre ärenden som gällde funktionshinderservice gavs en anmärkning.

I 50 (44) ärenden delgav JO sin uppfattning och 5 (22) ärenden ledde till andra åtgärder. Man strävar efter att i allt högre grad publicera avgöranden också på justitieombudsmannens webbplats www.ombudsman.fi.

De flesta avgörandena som berörde personer med funktionsnedsättning, 170 stycken (189 år 2022), ingick precis som tidigare år i socialvårdens förvaltningsområde. Välfärdsområdenas uppgift har varit att från och med den 1 januari 2023 ordna socialservice, såsom specialomsorger om personer med intellektuell funktionsnedsättning och service och stöd på grund av funktionsnedsättning samt service för personer med minnessjukdom.

I fråga om service enligt lagen om service och stöd på grund av handikapp (121 avgöranden) gällde 29 (27 år 2022) avgöranden personlig assistans och 29 (27 år 2022) ärenden gällde färdtjänst. 13 avgöranden (24 år 2022) gällde rättigheter för personer med intellektuell funktionsnedsättning och 13 (29 år 2022) ärenden gällde rättigheter för äldre personer med funktionsnedsättning (minnessjuka). I sakområdet socialvård inkluderades också tolkningstjänster för personer med funktionsnedsättning där Folkpensionsanstalten ordnar servicen. Under berättelseåret avgjordes inga klagomål om tolkningstjänster som skulle ha lett till åtgärder. Övervakningen och främjandet av rättigheterna för personer med minnessjukdom eller andra funktionsnedsättningar beskrivs också i avsnitt 4.13 om äldre personers rättigheter i denna berättelse.

Under berättelseåret avgjordes 24 ärenden (16 år 2022) som gällde personer med funktionsnedsättning som omfattades av socialförsäkringen och 37 ärenden som gällde hälso- och sjukvård (42 år 2022) samt 15 ärenden som gällde undervisning (16 år 2022).

Klagomål i anknytning till tjänster enligt lagen om service och stöd på grund av handikapp gällde bland annat beslutsfattande om tjänster och klientavgifter, sektorsövergripande och professionellt samarbete, möjligheten för personer med funktionsnedsättning att delta i planeringen och beredningen av förnyelser i servicen, rådgivning och handledning om tjänster, bemötande av klaganden i kundbetjäningssituationer eller vid boendeenheter, bedömningen av servicebehovet, dröjsmål i behandlingen av ansökningar eller klagomål, tillämpningsanvisningar för välfärdsområdets tjänster och anordnande av service. Man bedömde Folkpensionsanstaltens (FPA) förfarande i fråga om att bevilja förmåner, såsom handikappbidrag och rehabiliteringsstöd, samt ordna tolkningstjänster.

FRAMSTÄLLNING

BJO föreslog i sina beslut 2319/2023* och 6109/2023 att justitieministeriet överväger om det är nödvändigt att i lag föreskriva om anstaltens, såsom det psykiatriska sjukhusets, uppgifter och skyldigheter vid röstning på anstalter. BJO bad justitieministeriet meddela senast den 30 april 2024 vilka åtgärder hens förslag eventuellt har gett anledning till.

BJO anser att det vore motiverat att bedöma om det i lagen borde föreskrivas om anstaltens uppgifter och skyldigheter vid genomförande av röstning på anstalter, eftersom vallagen eller någon annan lag inte uttryckligen föreskriver om anstaltens eller dess personals uppgifter och skyldigheter vid röstning på anstalt. I själva verket, särskilt på slutna anstalter, kan personalens förfarande dock ha en betydande inverkan på hur röstningen på anstalten lyckas och hur patienternas rösträtt kan uppfyllas.

Beslutet beskrivs nedan i punkt 3.4.8.

INSPEKTIONER

Vid i princip alla inspektioner av boende- och institutionsenheter för personer med funktionsnedsättning och av psykiatriska sjukhus förenas två av de specialuppgifter baserade på internationella överenskommelser (CRPD och OPCAT) som justitieombudsmannen tilldelats. Under berättelseåret gjordes det sammanlagt 12 sådana inspektioner. Inspektionerna gällde boende- och institutionsenheter för klienter med funktionsnedsättning (6), boendeenheter för äldre (med minnessjukdom) (3) och enheter som tillhandahåller sjukhusvård (1) samt verksamhetsenheter som tillhandahåller psykiatrisk sjukhusvård (3).

Under berättelseåret inspekterades på förordnande av BJO följande boende- och institutionsenheter för klienter med funktionsnedsättning:

- Maria-Katarina huset, Karleby 2324/2023*
- Mattilakoti, Karleby 2942/2023*
- Keski-Pohjanmaan hoitopalvelu Oy:s Karelia-koti, Karleby 2810/2023*
- Kasarminportti, Villmanstrand 3110/2023*
- Kotimäki, Villmanstrand 3515/2023*
- Undersöknings- och rehabiliteringsenheten Tutka, Villmanstrand 5357/2023*.

Dessutom granskade BJO verksamheten inom funktionshindersservicen i Södra Karelens välfärdsområde och klienthandledningen inom hemservicen 3992/2023*.

De iakttagelser som gjorts vid inspektionerna i egenskap av nationellt besöksorgan beskrivs i avsnitt 3.5 i denna berättelse och iakttagelserna i samband med övervakning av tillsynen i avsnitt 3.8.

UTLÅTANDEN

BJO gav ett utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om utkastet till regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om senareläggning av lagen om funktionshindersservice och vissa lagar som har samband med den (4332/2023*).

BJO gav ett utlåtande till social- och hälsovårdsutskottet om regeringens proposition (RP 9/2023 rd) till riksdagen med förslag till lagstiftning om senareläggning av ikraftträdandet för lagen om funktionshindersservice och vissa lagar som har samband med den (5658/2023*).

BJO gav ett utlåtande till grundlagsutskottet om regeringens proposition (RP 9/2023 rd) till riksdagen med förslag till lagstiftning om senareläggning av ikraftträdandet för lagen om funktionshindersservice och vissa lagar som har samband med den (5658/2023*).

BJO gav riksdagens social- och hälsovårdsutskott ett utlåtande om riksdagens justitieombudsmans berättelse för 2022 (7783/2023*).

BJO gav ett utlåtande till Institutet för hälsa och välfärd, som på begäran av social- och hälsovårdsministeriet ordnade ett hörande om tillämpningsområdet för den nya lagen om funktionshindersservice (7414/2023*).

BJO meddelade i sitt utlåtande att hen anser att beredningen av eventuella ändringar i bestämmelserna om tillämpningsområdet för den nya lagen om funktionshindersservice är motiverad till den del avsikten är att förtydliga bestämmelserna om lagens personliga tillämpningsområde, förutsättningarna för att få service och lagens förhållande till annan lagstiftning om service.

BJO gav tillsammans med Människorättscentret ett utlåtande till FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning IOK/39/2023.

3.4.3

INSPEKTIONSOBSERVATIONER OCH LÖSNINGAR OM TILLGÄNGLIGHET

Hur tillgänglighet och delaktighet har främjats är genomgående teman enligt FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som kansliet fäster uppmärksamhet vid i samband med inspektionsbesök som utförs på plats. I artikel 9 i konventionen finns bestämmelser om tillgänglighet och möjligheten att delta fullt ut samt om tillgång på samma villkor som andra till den fysiska miljön. Artikel 19 i konventionen handlar om delaktighet i samhället och att samhällsservice och anläggningar avsedda för allmänheten ska vara tillgängliga på lika villkor för personer med funktionsnedsättning och svara mot deras behov.

För människor med funktionsnedsättning är en tillgänglig miljö en absolut förutsättning för ett självständigt liv och möjligheter på samma villkor. Utgångspunkten för konventionen är att man i all verksamhet genomgående ska beakta kraven på tillgänglighet eftersom dessa ofta är en förutsättning för att tillgodose andra rättigheter. Att främja tillgången, tillgängligheten och delaktigheten kräver kontinuerligt arbete

INSPEKTIONSOBSERVATIONER

Socialvård

Barnskydd

Huvudingången vid Österbottens migrationscentralas enhet Taberna för minderåriga som anlänt utan vårdnadshavare 5775/2023* lämpar sig för att röra sig med rullstol till våningen med tillgängligt rum, toalett och badrum. Till husets övre våning, där de andra sovrummen för barn fanns, fanns dock ingen tillgänglig passage.

Boendeenheter för personer med intellektuell funktionsnedsättning eller funktionsnedsättning

Gårdsområdet för Keski-Pohjanmaan Hoitopalvelu Oy:s Karelia-hem 2810/2023* var asfalterad plan mark och man kom obehindrat till dörren med rullstol och andra hjälpmedel. De som utförde inspektionen ansåg det vara en brist att man inte upptäckte någon markerad parkeringsplats på enhetens gårdsområde för rörelsehindrade personer.

Mattilakoti 2942/2023* i Karleby hade fri passage. Boendeenhetens utrymmen inomhus är i regel tillgängliga och det fanns plats för att röra sig med hjälpmedel i lokalerna. Det fanns räcken i korridorerna. Åtminstone en boende hade en lavett i sitt eget toalett-/badrum för att tvätta sig, varvid utrymmet var trångt. Framför byggnaden fanns parkeringsplatser och bredvid ingången separata markerade parkeringsplatser för rörelsehindrade personer.

Lokalerna inomhus vid Kotimäki boendeenhet i Villmanstrand 3513/2023* var tillgängliga och man kunde röra sig i lokalerna även med stora hjälpmedel. Boendeenhetens lokaler lämpar sig inte för sängliggande patienter, eftersom det i klienternas egna toalett- och badrum inte finns plats att tvätta sig i lavetten och rummen inte har lyftanordningar eller tillräckligt med utrymme för en eventuell lyftanordning. Boende i Kotimäki hade möjlighet att vistas utomhus på husets tillgängliga och trivsamma innergård.

Undersöknings- och rehabiliteringsenheten Tutka i Södra Karelens välfärdsområde var i regel tillgänglig och det fanns plats för att röra sig med hjälpmedel i lokalerna. På parkeringsplatsen framför byggnaden hade märkts ut separata parkeringsplatser för rörelsehindrade personer som fanns i närheten av ingången 5357/2023*.

Hälso- och sjukvård

Vid inspektionen av de psykiatriska avdelningarna vid Kajanalands centralsjukhus i Kajanalands välfärdsområde 5780/2023* ansåg BJO att det var positivt att lokalerna var nya, moderna och till sitt allmänna utseende snygga och att tillgängligheten förverkligas på behörigt sätt. Bredvid sjukhuset fanns en Hälso- och sjukvård avsedd för friluftsliv, där det bland annat fanns tillgängliga naturstigar.

Vid inspektionen av Helsingfors stads tillnyktringsstation rekommenderade BJO att staden vidtar nödvändiga åtgärder för att göra tillnyktringsstationens lokaler, inklusive ingångens ramp, ändamålsenliga på det sätt som patientsäkerheten och arbetstagarnas säkerhet förutsätter 6562/2023*.

Utbildning

Personalen och de studerande vid Diakoniyrkeshögskolan hade stöd av bland annat en intern expertgrupp och en tillgänglighetshandbok 5455/2023* för att trygga den digitala tillgängligheten.

På gården till Helsingfors stads Kankarepuisto peruskoulu 1940/2023 och Drumsö Samkola 1941/2023 fanns parkeringsplatser för rörelsehindrade.

Fängelser och polisens förvaringslokaler

I polisfängelset i Tavastehus (förvaringslokal) fanns 27 celler för gripna och häktade, varav en var en tillgänglighetsanpassad cell 1176/2023. I förvaringslokalen vid polisinspektionen i S:t Michel fanns ingen tillgänglighetsanpassad cell 2868/2023*.

JO konstaterade att tillgänglighetsanpassade cellen i förvaringslokalen vid polisinspektionen i Böle var ändamålsenlig. Personer med nedsatt rörelseförmåga hade enligt JO också beaktats bra i lokalerna i allmänhet, både i fråga om tillgängligheten och i fråga om redskap avsedda för detta ändamål 6432/2023*.

Vid inspektionen av Riihimäki fängelse 6259/2023* var ett särskilt syfte att kartlägga och bedöma tillgängligheten i fängelsets besöksutrymmen, rutten och omgivning främst med tanke på rörligheten för en person med funktionsnedsättning som anländer till fängelset (besökare).

BJO konstaterade att även om en alternativ rutt till fängelsebyggnadens övervakade besöksutrymmen i sig fanns, kunde rutten inte anses vara tillgänglig. Enligt BJO var det klart att man måste ordna tryggt och obehindrat tillträde för besöket för besökare med nedsatt rörelseförmåga.

BJO rekommenderade att man i fängelsebyggnadens och omgivningens tillgänglighetslösningar konsulterar en tillgänglighetsexpert som är insatt i frågan, så att rutterna kan planeras på en gång så att de lämpar sig och fungerar för alla användare.

I det oövervakade besöksutrymmet eller i dess närhet fanns ingen egentlig toalett avsedd för personer med nedsatt rörelseförmåga. BJO ansåg det vara god praxis att lätt genomförbara lösningar med ramper gör det lättare att överskrida låga trösklar. BJO anser att detta är ett bra exempel på hur byggnadens tillgänglighet kan förbättras med relativt liten ansträngning och till rimliga kostnader.

BJO rekommenderade allmänt att man informerar om frågor som gäller fängelsets tillgänglighet åtminstone i en situation där fängelsets besöksutrymmen och omgivning inte till alla delar möjliggör för besökare med rörelseförhinder och funktionshinder att röra sig på egen hand och kan kräva specialarrangemang.

BJO bad fängelset och Brottspåföljdsmyndighetens rättsenhet att senast den 29 mars 2024 meddela vilka åtgärder observationerna och ställningstagandena har föranlett i fängelset och vid Brottspåföljdsmyndigheten.

Förhandsröstningsställen och ställen för röstning på anstalt

Vid JO:s överraskningsinspektioner 1545/2023* och 1546/2023* upptäcktes brister i ordnandet av förhandsröstning och röstning på anstalt. Föredragandena vid JO:s kansli gjorde oanmälda inspektioner av allmänna förhandsröstningsställen i fem kommuner i Egentliga Finland. En del av de allmänna röstningsställena var inte tillgängliga på egen hand med rullstol. Arrangemangen var i huvudsak i skick på de allmänna förhandsröstningsställena.

Observationerna om valbussen var positiva, men som allmänt förhandsröstningsställe konstaterades valbussen vara problematisk med tanke på tillgängligheten.

För första gången inspekterades också tre anstalter där man kunde rösta inom socialvården i Nyland. Vid inspektionen framfördes att i synnerhet äldre personer och personer som ser dåligt kunde ha nytta av ett bättre förstoringsglas eller en förstorande avläsare på anstalten där man kan rösta. Röstningar vid anstalter ordnades i sådana boendeenheter som i princip var tillgängliga. Även röstningslokalerna hade valts så att personer som använde olika hjälpmedel för att röra sig kunde ta sig till dem.

Övriga myndigheter (ämbetsverk)

Vid Trafikledsverkets inspektion ansåg BJO det vara viktigt att tillgängligheten i synnerhet vid gamla stationer utvecklas programmässigt i fråga om reparationsåtgärder i fysiska miljöer, vid informerande och kommunikation.

Trafikledsverket hade utarbetat ett tillgänglighetsutlåtande och de digitala tjänsternas tillgänglighet hade testats med hjälp av utomstående aktörer. Ämbetsverket hade inte tillgång till någon alternativ e-tjänst, men vid behov kunde man få stöd för användningen av digitala tjänster. Ämbetsverket hade inte heller tillgång till induktionsslinga eller andra motsvarande hjälpmedel eller lättlästa anvisningar/meddelanden eller digitala system 754/2023*.

Under Folkpensionsanstaltens granskning 5838/2023 meddelade FPA att de gjort tillgänglighetsutlåtanden om sina webbtjänster, som uppdateras regelbundet. FPA har ett användbarhets- och tillgänglighetsteam som gör tillgänglighetsbedömningar av webbtjänster. Vid behov samarbetar man dessutom med utomstående tillgänglighetsexperter. Utöver e-tjänsten kan kunden besöka FPA:s serviceställe eller telefontjänsten.

I den ifyllda inspektionsblanketten meddelade FPA att de erbjuder kunderna heltäckande digitalt stöd. Digitalt stöd fås både per telefon, med tidsbokning och vid serviceställena, det vill säga det är geografiskt heltäckande inom hela FPA:s servicenät. Rätten till digitalt stöd för personer med funktionsnedsättning säkerställs också på FPA:s webbsidor på teckenspråk. Till exempel MinFPA stöds med både videor på teckenspråk och skriftliga anvisningar på webbsidan.

En kund med funktionsnedsättning har rätt att anlita tolk vid behov. Enligt FPA beställer serviceställena självständigt en induktionsslinga om de behöver en induktionsslinga eller något annat motsvarande hjälpmedel.

På FPA:s webbsida finns information om förmåner på lättläst språk. Åtta förmånsbroschyrer har publicerats på lättläst språk och de finns i tryckt form på serviceställena och på FPA:s webbsida.

KLAGOMÅLSAVGÖRANDE

Sjukhusets och hälsostationens tillgänglighet

I ärendet 1620/2022* hade BJO inte kunnat försäkra sig om att rätten för personer med funktionsnedsättning att använda Esbo stads tjänster inom primärvården och HUS Diagnostikcentrums tjänster hade förverkligats jämnt och utan diskriminering.

Enligt klagomål som inkommit till justitieombudsmannens kansli och uppgifter som presenterats i offentligheten hade Esbo stads hälsostationer och HUS Diagnostikcentrums verksamhetsställen i Esbo inte tillgång till lyftanordningar med vilka en patient som använde rullstol hade kunnat lyftas upp på undersökningsbordet. Patienterna hade uppmanats att ta med sig en egen lyftanordning eller använda en enhet där en lyftanordning fanns. För en patient hade undersökningen inte gjorts på grund av att lyftanordning saknas.

Den offentliga hälso- och sjukvårdens tjänster är avsedda för alla invånare. De offentliga hälso- och sjukvårdstjänsterna ska planeras så att alla som behöver och har rätt till tjänsterna får tillgång till tjänsterna och kan använda dem. Att beakta klientens särskilda behov är en del av god vård.

Det är viktigt att beakta tillgängligheten i planeringen av tjänsterna. Om jämlik tillgång till tjänster inte förverkligas utan särskilda åtgärder, ska myndigheten göra ändamålsenliga och rimliga anpassningar som behövs i den aktuella situationen för att en person med funktionsnedsättning ska kunna utträta ärenden hos myndigheterna på lika villkor som andra.

Utöver de åtgärder som redan vidtagits ansåg BJO det nödvändigt att Västra Nylands välfärdsområde och HUS-sammanslutningen aktivt följer upp tillgodoseendet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning samt samlar in information om eventuella problem som observerats. BJO bad Västra Nylands välfärdsområde och HUS-sammanslutningen lämna in en utredning om åtgärder och utvecklingsobjekt som vidtagits för att förbättra möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att utträta ärenden senast den 28 februari 2024.

Västra Nylands välfärdsområde meddelade att tillgängligheten på flera hälsostationer hade förbättrats till exempel genom att skaffa hiss, rullstolsvåg, personlyft, induktionsslinga och informationstavlor. Telefonnummer till hälsostationernas textmeddelandetjänst för hörselskadade har lagts till på hemsidan. År 2024 är avsikten att ytterligare förbättra tillgängligheten bland annat genom att förnya skyltarna och avlägsna trösklar. Vid renoveringar och planering av nya fastigheter beaktas tillgängligheten redan i byggnadsskedet.

Tillgängligheten till skyddshemstjänster

BJO ansåg i sitt avgörande 5820/2022* att det var en brist att alla skyddshem som THL ansvarar för att ordna ännu inte var tillgängliga i slutet av 2022, även om man ändå hade vidtagit vissa åtgärder för att åtgärda problemen gällande tillgänglighet.

BJO ansåg att det är nödvändigt att utan dröjsmål förbättra skyddshemmets och skyddshemstjänsternas allmänna tillgänglighetssituation för att säkerställa ett jämnt bemötande av personer med funktionsnedsättning och trygga de rättigheter som föreskrivs i lagen.

Enligt diskrimineringslagen ska en tillhandahållare av skyddshemstjänster i enskilda fall göra ändamålsenliga och rimliga anpassningar som behövs i respektive situation för att en person med funktionsnedsättning ska kunna använda skyddshemstjänster på lika villkor som andra.

BJO betonade att miljöns och servicesystemets tillgänglighet skapar förutsättningar för att personer med funktionsnedsättning ska kunna leva ett så oberoende och självständigt liv som möjligt på lika villkor som andra. Dessutom är en tillgänglig miljö och tillgängliga tjänster fungerande och trygga för alla användare – och de främjar en smidig vardag för alla människor.

BJO bad social- och hälsovårdsministeriet att senast den 31 januari 2024 lämna in THL:s utredning och sitt eget utlåtande om tillgänglighetssituationen på skyddshemmen och om de åtgärder som vidtagits för att säkerställa att skyddshemstjänsterna är tillgängliga.

I ljuset av det meddelande om åtgärder som inkom från SHM och THL den 30 januari 2024 hade man i ärendet vidtagit åtgärder och identifierat vikten av kontinuerligt utvecklingsarbete i framtiden. Ärendet föranledde inga vidare åtgärder från BJO:s sida.

Placering på anstalt eller avdelning av fångar med nedsatt rörlighet

I ärende 4646/2022 ansåg BJO att rättigheterna för en fånge med rörelsehinder inte hade uppfyllts på samma sätt som för andra fångar när tillgänglighetsanpassade cellen var placerad i ett fängelse på en avdelning som endast var avsedd för kortvarig placering. Enligt BJO ska cellen i fråga inte användas för att bebo rörelsehindrade fångar, om inte förhållandena kan göras lagenliga. BJO ansåg det motiverat att lämpligheten av tillgänglighetsanpassade cellens utrustning alltid bedöms separat enligt varje fånges behov i tillgänglighetsanpassade cellen tillsammans med hälso- och sjukvården.

BJO bad Brottsföljdsmyndigheten meddela senast den 30 september 2024 vilka åtgärder observationerna och ställningstagandena har föranlett.

Kontaktmetoder vid patientförsäkringscentralen

BJO ansåg i ärendet 4310/2022* att Patientförsäkringscentralen hade förfarit lagstridigt i det att den inte i alla situationer hade erbjudit var och en möjlighet att skicka meddelanden i anslutning till sin begäran om rådgivning eller information med hjälp av digitala tjänster eller andra elektroniska dataöverföringsmetoder och inte tydligt informerat om hur var och en kan sköta sitt ärende elektroniskt med Patientförsäkringscentralen. Förfarandet var inte heller ägnat att främja likabehandling av klienterna med beaktande av att även sådana personer kan ha varit klienter som inte kunde uträtta ärenden på annat sätt än elektroniskt.

Dessutom hade Patientförsäkringscentralen inte agerat på det sätt som förutsätts i förvaltningslagen när den inte hade svarat på den klagandes begäran om rådgivning. Den klagandes begäran om rådgivning borde ha besvarats utan dröjsmål, eftersom besvarandet av ärendet inte skulle ha krävt särskilda åtgärder av Patientförsäkringscentralen.

Patientförsäkringscentralen meddelade att man tagit i bruk en allmän e-postadress dit klienterna kan skicka förfrågningar och begäran om rådgivning. Dessutom meddelade Patientförsäkringscentralen att man i sitt utvecklingsarbete i fortsättningen beaktar att ljudupptagningar eventuellt också kan skickas till dem elektroniskt.

I sitt andra avgörande 2219/2023 konstaterade BJO att förfarandet i ärendet varit lagenligt i det avseendet att det utöver klientportalen Maisa fortfarande var möjligt att uträtta ärenden även personligen, per telefon och brev.

BJO konstaterade dock att det förblivit oklart om alla socialvårdsklienter hade fått en utredning enligt lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården i fråga om införandet av klientportalen Maisa och elektronisk delgivning av beslut och om alla klienter inom socialvården hade tillfrågats om samtycke till delgivning av socialvårdens beslut som elektroniskt meddelande.

Dessutom konstaterade BJO för tydlighetens skull att klientportalen Maisa omfattas av bestämmelserna om planering och underhåll av digitala tjänster i lagen om tillhandahållande av digitala tjänster samt tillgänglighetskraven som tjänsteleverantören är skyldig att iakttä. BJO betonade också att klienten inte får lida rättsförluster såsom förlust av besvärstid på grund av fel i myndighetens digitala tjänster.

BJO bad stadens social-, hälsovårds- och räddningssektor meddela senast den 1 februari 2024 vilka åtgärder hens beslut hade föranlett, hur man säkerställer och dokumenterar det uttryckliga samtycket till delgivningen av beslutet som elektroniskt meddelande samt hur klientportalen Maisas användbarhet och tillgänglighet utvecklas ytterligare.

Staden meddelade den 30 januari 2024 att den vidtagit de åtgärder som föreslogs i beslutet, men meddelade att det tar en tid innan de nödvändiga systemändringarna kan göras.

Uträttande av ärenden för hörselskadade på hälsostationen

BJO hade i ärendet 4629/2021 bett Helsingfors stad meddela vilka åtgärder staden hade vidtagit för att informationen om alternativen för kontaktinformation för personer med funktionsnedsättning skulle ha presenterats tydligare på webbsidan för personer med hörselskada. BJO ansåg att det med tanke på rättigheterna för personer med funktionsnedsättning är nödvändigt att de har tillgång till tillräcklig information om hur de kan kontakta hälso- och sjukvårdstjänsterna.

Helsingfors stads social-, hälsovårds- och räddningssektor meddelade den 15 september 2023 att den förnyat sin webbsida så att personer med hörsel- och talskada får handledning på alla hälsostationers webbsidor i ett separat avsnitt om olika kontaktsätt. Tillgängligheten hade beaktats i planeringen av sidorna.

3.4.4 EGNA INITIATIV

TRYGGANDE AV SOCIALSERVICE FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING VID STÖRNINGSSITUATIONER

BJO undersökte på eget initiativ hur välfärdsområdena och Helsingfors stads social-, hälsovårds- och räddningsväsende hade säkerställt att funktionsförmågan och välbefinnandet hos personer med funktionsnedsättning kan tryggas i eventuella störningssituationer där en del av de tjänster som behövs inte kan användas eller endast i begränsad utsträckning kan användas (338/2023*).

BJO fäste välfärdsområdenas uppmärksamhet på ett allmänt plan vid att beredskapsplanerna för olika branscher, även privata tjänsteproducenter och eventuella andra aktörer, ska vara samordnade. Hen betonade att välfärdsområdet för det regionala samarbetet ska ha en samarbetsgrupp som förutsätts i statsrådets förordning och där det också finns representanter för räddningsväsendet utöver social- och hälsovården i området och sakkunskap åtminstone om miljöhälsovården och beredskapen i kommunerna i området.

BJO betonade att lagen om ordnande av social- och hälsovård förutsätter att välfärdsområdet i sin beredskap ska säkerställa att tjänsternas kontinuitet tryggas även när tjänsterna genomförs genom upphandling av privata tjänsteproducenter. Dessutom betonade BJO att de olika aktörernas ansvar och skyldigheter som fastställs i beredskapsplanerna ska vara tydliga och kända för de ansvariga aktörerna så att det går smidigt att agera utifrån dem i praktiken. Det är också viktigt att personalen känner till innehållet i planerna.

BJO ansåg det särskilt viktigt att funktionsrättsrådet och serviceanvändare med olika slags funktionsnedsättning ges en faktisk möjlighet att påverka och delta i planeringen och genomförandet av beredskapen för störningar och exceptionella situationer under normala förhållanden samt i andra skeden i anslutning till beredskapen.

BJO fäste dock uppmärksamhet vid att planeringen av beredskapen kan innehålla sekretessbelagd information, vilket i sin tur begränsar deltagandet i större sammansättningar eller offentligt. Då ska man vid delning av information om beredskapen beakta att all information av säkerhetsskäl inte kan delas i stor utsträckning, om utlämnandet av informationen kan orsaka skada eller fara.

BJO ansåg det vara en brist att klientens individuella beredskapsplan nämndes endast i några utredningar som BJO mottagit. BJO fäste på ett allmänt plan uppmärksamhet vid att det av den individuella klientplanen för en klient inom socialservicen ska framgå hur man ska gå till väga just för den klienten i olika störnings- och undantagssituationer. Särskilt sårbara är till exempel personer med svår funktionsnedsättning som bor hemma och för vilka välfärdsområdet har ordnat tjänster enligt individuella behov.

BJO betonade att personer med funktionsnedsättning ska få tjänster som motsvarar deras individuella behov och som beviljats dem av välfärdsområdet även vid störningar under normala förhållanden och under undantagsförhållanden. Detta innebär att välfärdsområdet under störningssituationer och undantagsförhållanden utan avbrott ska bedöma att rätten till tillräcklig service för en klient med funktionsnedsättning tillgodoses på det sätt som grundlagen förutsätter och att nödvändig omsorg tryggas.

BJO fäste ännu på ett allmänt plan uppmärksamhet vid att man i beredskapen särskilt bör beakta de personer med funktionsnedsättning som behöver stöd för att få information och kommunicera i störningssituationer. Ett sådant stödbehov under kriskommunikationen bör beaktas redan på förhand i klientplanerna eller i den individuella beredskapsplanen

BJO ansåg det vara viktigt att välfärdsområdena granskar avtalen som ingåtts med tjänsteproducenterna om beredskap för störningssituationer och vid behov ger beredskapsanvisningar till privata tjänsteproducenter även vid andra tidpunkter än i samband med tillsynsbesök.

Planeringen och genomförandet av tjänster som ordnas i hemmet för personer med funktionsnedsättning förutsätter att det sociala arbetet med personer med funktionsnedsättning tryggas i störnings- och undantagssituationer. BJO betonade att det i planerna för egenkontroll är viktigt att vid sidan av serviceproduktionen bedöma riskerna inom det sociala arbetet med personer med funktionsnedsättning och hur verksamheten tryggas under förändrade förhållanden.

BJO betonade att det i beredskapen för störningssituationer är viktigt att planera olika alternativ för hur man ska svara på en eventuell personalbrist och hur tjänster som grundar sig på lag ska tryggas och ordnas så att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning tillgodoses även i störnings- och undantagssituationer.

FÖRFARANDE FÖR BEGRÄNSNINGSGÅTGÄRDER OCH UTARBETANDE AV SPECIALOMSORGSPROGRAM

I ett annat ärende som BJO undersökte på eget initiativ 73/2022* ansåg BJO att Vasa stads social- och hälsovårdsväsende hade försummat att göra upp specialomsorgsprogram enligt lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda för vuxna – personer som bor i stadens egna boendeenheter – personer i behov av specialomsorger. När förfarandet var klandervärt beaktade BJO att JO redan tidigare hade gett Vasa stad en anmärkning för försummelse att utarbeta ett specialomsorgsprogram.

BJO bad Österbottens välfärdsområde att senast den 31 oktober 2023 lämna in en utredning (lägesbild) om hur man i välfärdsområdet har verkställt förfaranden, praxis och strukturer för användningen av begränsningsåtgärder för personer med intellektuell funktionsnedsättning och utarbetandet av specialomsorgsprogram.

Österbottens välfärdsområde lämnade in den begärda utredningen den 31 oktober 2023.

3.4.5 AVGÖRANDE INOM SOCIALVÅRDSOMRÅDET

BRISTER OCH FÖRFARANDEFEL I TILLGODOSEENDET AV RÄTTIGHETERNA FÖR BARN MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Enligt artikel 7 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ska parterna vidta alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning kan åtnjuta alla mänskliga rättigheter och grundläggande fri- och rättigheter fullt ut och på lika villkor som andra barn. I alla åtgärder som berör barn med funktionsnedsättning ska man i första hand beakta barnets bästa.

BJO gav välfärdsområdet i ärendet 1357/2023* en anmärkning för framtiden för lagstridig försummelse att tillhandahålla familjens flickor vårdhjälp och personlig assistans till fullo i enlighet med tjänsteinnehavarens beslut och specialomsorgsprogrammen. Välfärdsområdet hade inte heller övervakat att de köpta tjänsterna genomförs som planerat.

Förfarandets klandervärdhet ökades av att situationen för genomförandet av funktionshinderservicen för flickorna i familjen inte hade förbättrats märkbart efter BJO:s tidigare beslut. Dessutom hade problemen med genomförandet av tjänsterna fortsatt orimligt länge – över två år – ur familjens synvinkel.

BJO betonade att även om välfärdsområdet kan ordna uppgifter inom social- och hälsovården genom att skaffa tjänster från en privat serviceproducent, kan välfärdsområdet dock inte överföra sitt eget ansvar för att ordna och övervaka tjänsterna på en privat serviceproducent eller en enskild klient eller klientens lagliga företrädare. Om service som beviljats en person med funktionsnedsättning inte kan ordnas till fullo med hjälp av köpta tjänster, ska välfärdsområdet överväga andra sätt att ordna servicen, till exempel att ordna servicen som välfärdsområdets egen verksamhet.

I ärende 6841/2022* ansåg BJO att stadens socialväsande misslyckades vid avbrotten i tjänsten med att till fullo verkställa beslutet genom vilket förmån beviljas om tjänster inom tillfällig vård, eftersom barnets tjänster till en början hade avbrutits i den förändrade situationen och staden senare hade ordnat tillfälliga vårdperioder endast några dagar i stället för en vecka. BJO ansåg att socialväsandets förfarande var klandervärt.

BJO fäste stadens socialväsandes och serviceproducenternas uppmärksamhet vid att säkerställa ett förfarande enligt principerna för god förvaltning och socialvård och att kommunicera i rätt tid i en krisdrabbad klientsituation. BJO betonade att den som ordnar och genomför socialvård, i synnerhet en myndighet, är skyldig att på eget initiativ utreda olika alternativ som ingår i servicesystemet för klienten, samt i synnerhet under vilka förutsättningar klienten har rätt att få service.

I ärende 4664/2022* ansåg BJO att omvärderingen av servicebehovet hos ett barn med intellektuell funktionsnedsättning med allvarliga symtom och planeringen av genomförandet av tjänsterna hade fördröjts lagstridigt när barnets situation krisade. Man ska reagera på brådskande situationer så snabbt som möjligt och vid behov omedelbart ordna hjälp. I alla socialvårdens åtgärder som gäller barn ska i första hand barnets intresse beaktas. Även konventionen om barnets rättigheter förpliktar till detta.

Den i grundlagen tryggade rätten till behovsenliga och tillräckliga social- och hälsovårdstjänster får inte fördröjas på grund av att myndigheten har olika uppfattningar om vilken myndighet som i första hand ska ordna tjänsterna. Denna bestämmelse i grundlagen förpliktar den offentliga makten att trygga tillgången till socialservice i enlighet med vad som föreskrivs i lag. Utmaningarna i tjänsterna för specialomsorger om barnet under rehabiliterings- och krisperioden hade till stor del berott på försummelser och brister i myndigheternas kontakter, som hade lett till oklarheter i ansvarsfördelningen mellan kommunen, den specialiserade sjukvården och B (tjänsteproducenten, samkommunen för specialomsorgsdistriktet).

Som ansvarig instans för barnets service borde kommunens socialväsande ha säkerställt tillgången till service enligt barnets behov trots att det rådde oklarhet mellan myndigheterna (hälso- och sjukvården och socialvården) om skyldigheten att ordna service. BJO ansåg det vara osakligt att inte heller den verksamhetsenhet inom specialomsorgsdistriktet som deltog i vården av barnet hade tagit initiativ till att inleda nätverkssamarbete, även om man åtminstone till betydande del hade känt till barnets krissituation och att vården av barnet inte hade genomförts inom den specialiserade sjukvården.

Kommunen borde ha fattat ett beslut för barnet om den inledda krisperioden. Barnet och klaganden borde ha haft möjlighet att söka ändring i beslutet på det sätt som konstateras i besväransvisningen. Försummelsen av beslutsfattandet kunde ha äventyrat tillgodoseendet av den klagandes och huvudmannens rättigheter samt rättsskydd.

I sitt avgörande 1668/2022 ansåg BJO att stadens barnskydd hade försummat sin uppgift enligt barnskyddslagen när barnskyddet lät bli att göra upp en eftervårdsplan för ett barn med svår funktionsnedsättning när barnet övergick till eftervård. Planen utarbetades först sju månader efter att omhändertagandet avslutades.

ORDNANDE AV FUNKTIONSHINDERSERVICE OCH BESLUTSFATTANDE

I justitieombudsmannens laglighetsövervakning är det årligen upprepade gånger fråga om myndigheternas brister och försummelser i beslutsfattandet eller fördröjningar i behandlingen av ett ärende som gäller funktionshinderservice eller specialomsorger om personer med intellektuell funktionsnedsättning.

I ärende 6889/2022* delgav BJO välfärdsområdet sin uppfattning om stadens lagstridiga förfarande vid ordnande av personlig assistans och välfärdsområdets försummelse av beslutsfattandet och rådgivningen.

BJO ansåg det vara en allvarlig brist att stadens socialväsande inte hade vidtagit omedelbara åtgärder efter regionförvaltningsverkets beslut. Enligt BJO borde stadens socialväsande tidigare – trots problemen med samarbetet i klientrelationen – ha inlett en aktiv lösning av den klagandes utmaningar med att förverkliga personlig assistans, en sektorsövergripande omvärdering av servicebehovet och vid behov en utredning av alternativa serviceformer.

Funktionshinderservicen i välfärdsområdet hade förfarit på ett sätt som stred mot socialvårdslagen och förvaltningslagen, eftersom den inte hade fattat ett sådant överklagbart tjänsteinnehavarbeslut med anledning av en specificerad ansökan från den klagandes huvudman. Tjänsteinnehavaren borde ha fattat ett skriftligt beslut också i en situation där tjänsteinnehavaren muntligt hade ändrat innehållet i det gällande beslutet och villkoren i fråga om möjligheterna att använda personlig assistans.

I samma avgörande ansåg BJO att kommunikationen och rådgivningen om funktionshinderservicen i välfärdsområdet inte var förenlig med god förvaltning, eftersom tjänsteinnehavaren hade försummat att i rätt tid och tydligt ge den klagande information och handledning om ordnandet av tjänster i övergångsskedet.

BJO fäste ännu välfärdsområdets uppmärksamhet vid att socialvårdsmyndigheten ansvarar för att dess informationssystem fungerar och att informationen om orosanmälningar utan dröjsmål förmedlas till rätt instanser.

I sitt avgörande 6119/2022* ansåg BJO inte att kommunens förfarande var förenligt med lagen om funktionshinderservice, eftersom ett beslut om personlig assistans hade fattats över fem månader efter att ansökan mottagits och utredningen av ansökningsärendet enligt utredningen inte hade krävt längre handläggningstid av särskilda skäl. Även beslutsfattandet om stöd för socialarbete hade fördröjts även om genomförandet av servicen hade inletts enligt överenskommelse, men beslutet om stöd inte hade fattats i datasystemet.

BJO ansåg att det i den klagandes situation hade varit motiverat att göra upp en multiprofessionell och sektorsövergripande klientplan där de olika aktörernas ansvar och kontaktpersoner definieras tydligt. JO ansåg det också motiverat och nödvändigt att utse en egen kontaktperson inom funktionshinderservicen.

Utgångspunkten för ordnandet av service för personer med funktionsnedsättning ska alltid vara att klientens självbestämmanderätt respekteras och att självständigheten stärks, eftersom det i ärendet inte hade framkommit att klaganden hade bedömts behöva eller att klaganden hade erbjudits något alternativt sätt att ordna personlig assistans i en situation där servicen inte hade inletts enligt arbetsgivarmodellen.

Eftersom tjänsteinnehavaren hade försummat att fatta ett överklagbart beslut om ansökan, ska socialvårdsmyndigheten behandla ansökan om ordnande av socialvård oberoende av vilket serviceområde inom socialvården ansökan gäller. Socialvårdsmyndighetens förvaltnings- och servicestrukturer får inte hindra eller begränsa socialvårdsklientens möjlighet att söka eller få de socialvårdstjänster och stödåtgärder som hen behöver.

Dessutom ansåg BJO det vara viktigt att en socialarbetare i tjänsteförhållande som fungerar som egen kontaktperson de facto deltar i bedömningen av servicebehovet hos en person som behöver särskilt stöd och i utarbetandet av klientplanen 6944/2022*.

ÖVRIGA AVGÖRANDEN

BJO betonade i sitt avgörande 3026/2022* att sättet att ersätta företagshälsovårdens avgifter inte får leda till att användningen av personlig assistans enligt lagen om funktionshinderservice förhindras. Valfärdsområdet ska se till att det sätt på vilket personlig assistans har valts för en person med grav funktionsnedsättning som fungerar som arbetsgivare eller betalningssätt inte de facto begränsar den subjektiva rätten till personlig assistans för den person med grav funktionsnedsättning som är arbetsgivare.

Avbrott i rätten till bekant taxi med transporttjänst

I sitt avgörande 1983/2022* betonade BJO att den myndighet som ansvarar för att ordna transporttjänster regelbundet ska följa och övervaka vad som har antecknats i dess egna och serviceproducentens klientprofiler.

Stadens funktionshinderservice hade i sig kunnat ta bort anteckningen om rätt till bekant taxi från den klagandes klientprofil, eftersom denna anteckning inte hade grundat sig på ett gällande tjänsteinnehavarbeslut. BJO ansåg att stadens funktionshinderservices förfarande inte var förenligt med kraven på god förvaltning och klientens intresse, eftersom klaganden inte hade haft tillräckligt med tid att reagera på avlägsnandet av anteckningen om rätt till bekant taxi så att användningen av individuell färdtjänst (bekant taxi) inte skulle ha avbrutits.

BJO ansåg att man vid fastställandet av tidsfristen för slopande av rätten till bekant taxi borde ha säkerställt att det på grund av myndigheternas behandling av ansökan inte uppstår något extra avbrott i den klagandes sätt att ordna individuell färdtjänst (bekant taxi).

Brister i registreringspraxisen och personalsituationen

I ärende 3248/2022* ansåg BJO att boendeenhetens förfarande var allvarligt klandervärt, eftersom personaldimensioneringen enligt tillståndet för boendeenheten inte alltid hade förverkligats, så klientsäkerheten kunde ha äventyrats eller åtminstone klienterna hade varit tvungna att vänta på service. Vid bedömningen av förfarandets klandervärdhet hade BJO beaktat att bristerna i antalet anställda och i anmälningarna om avvikelser kunde ha äventyrat rätten till trygg service för personer med funktionsnedsättning. Samtidigt kunde också den i grundlagen tryggade rätten till nödvändig omsorg och tillräcklig socialservice äventyras.

BJO ansåg det vara viktigt att staden regelbundet – till exempel i samband med uppdateringen av klientplanen – följer upp om den hjälp (serviceklass) som beviljats personen med funktionsnedsättning är tillräcklig med tanke på den dåvarande funktionsförmågan. Samtidigt är det ofta motiverat att bedöma om en klient med funktionsnedsättning till exempel har rätt till personlig assistans utanför hemmet. Vid serviceboende med heldygnsomsg har en person med funktionsnedsättning rätt att få den mängd hjälp och stöd i sina dagliga sysslor som anges i klientplanen och i tjänsteinnehavarens beslut om servicen.

BJO ansåg det positivt att staden hade reagerat snabbt på den kritik som framkommit i klagomålet om en privat boendeenhet (anmälan om missförhållande). BJO ansåg att det är särskilt viktigt att staden även i fortsättningen regelbundet styr och övervakar den verksamhet producerat av köpta tjänster bedriver genom rapporter om missförhållanden och genom uppföljning och övervakning på eget initiativ.

BJO bad staden att senast den 31 januari 2024 lämna in en tillsynsrapport om tillsynsbesöket vid stadens enhet, där man utvärderar personaldimensioneringen och genomförandet av andra åtgärder i boendeenheten.

Staden meddelade den 20 oktober 2023 att inspektionsberättelsen om styrnings- och tillsynsmötet som upprättats av enheten för köpta tjänster inom arbetet med personer med funktionsnedsättning innehåller bedömningar av de begärda ärendena.

Användning av övervakningsanordning med bild inom specialomsorgen

Enligt BJO borde man i ärendet 5880/2022* ha fattat ett överklagbart beslut om att avsluta användningen av en bildförsedd övervakningsanordning i en situation där intressebevakaren och klientens närstående hade motsatt sig att övervakningsanordningen avlägsnades från rummet för en klient med funktionsnedsättning som bodde i servicehuset. Genom detta förfarande skulle den närståendes (och intressebevakarens) rätt att söka ändring på det sätt som föreskrivs i grundlagen tryggats bättre. BJO delgav Norra Österbottens välfärdsområde sin uppfattning om att förfarandet var lagstridigt. BJO betonade att myndigheten ska behandla ett yrkande som framställts hos myndigheten och som hör till dess beslutanderätt och ge ett behörigt avgörande i ärendet. När yrkandet gäller en parts intresse, rätt eller skyldighet är myndigheten skyldig att fatta ett administrativt beslut i ärendet med anledning av yrkandet eller ansökan.

Myndigheten ska i serviceplanen anteckna klientens (eller intressebevakarens) åsikt om sättet att ordna servicen och begränsningsåtgärderna i anslutning till den, särskilt när klienten och myndigheten inte är eniga om saken. Klientens (intressebevakarens eller den anhörigas) åsikt som antecknats i serviceplanen kan i en konfliktsituation ha betydelse när klienten söker ändring i myndighetens avgörande.

Dessutom fäste BJO på ett allmänt plan uppmärksamhet vid uppgörandet av klientanteckningar utan dröjsmål efter att klientens ärende har behandlats.

Coronaprovtagning med tvång inom specialomsorg för personer med funktionsnedsättning

I sitt avgörande 2154/2022* ansåg BJO att samkommunen för socialservice vid boendeenheten hade förfarit lagstridigt vid den boendes coronaprovtagning och den försummade att anmäla fasthållandet till den läkare som vårdar klienten. BJO delgav välfärdsområdet att det hade funnits grunder för att ge samkommunen för socialservice en anmärkning i ärendet.

BJO fäste myndighetens uppmärksamhet vid att bestämmelsen i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda om att hälso- och sjukvård ska ges oavsett motstånd inte innebär att när en boende som får specialomsorger vid en boendeenhet med heldygnsomsorg motsätter sig provtagning kan det under provtagningen användas tvång (fasthållning) schematiskt eller automatiskt i alla hälso- och sjukvårdssituationer, utan i enskilda fall måste man noggrant överväga om de allmänna och särskilda förutsättningarna för användning av begränsningsåtgärder enligt lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda uppfylls. I lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda föreskrivs om de förutsättningar som ska uppfyllas för att begränsningsåtgärden ska kunna användas. BJO betonade också att Institutet för hälsa och välfärds anvisningar om bekämpning av smittsamma sjukdomar, liksom sjukvårdsdistriktets egna verksamhetsanvisningar, inte är juridiskt bindande och att det utifrån dem inte är möjligt att motivera coronaprovtagning oberoende av motstånd.

Invånarens coronaprovtagning ska grunda sig på frivillighet och att coronatestet ska tas i samförstånd med invånaren på det sätt som patientlagen och lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda förutsätter. Enligt BJO:s uppfattning är det inte möjligt enligt bestämmelsen i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda om att hälso- och sjukvård ska ges utan motstånd att ta ett coronaprov med tvång (genom fasthållning), eftersom provtagning från svalget inte är det enda sättet att ta ett coronatest och det har varit möjligt att använda även andra lindrigare metoder i situationen.

BJO ansåg det vara klart att den boende hade orsakats onödig rädsla och onödigt lidande på grund av begränsningsåtgärderna och provet från nässvalget och av att förfarandet hade haft anstaltliknande drag. BJO ansåg att förfarandet i ärendet var lagstridigt även i det att fasthållandet inte omedelbart hade meddelats den läkare som vårdade den boende.

BJO delgav sin uppfattning om informationsutbytet mellan myndigheterna för att beaktas i den framtida verksamheten. På grund av motstridigheterna i utredningarna ansåg BJO det vara klart att informationsutbytet mellan hälso- och sjukvården och boendeenheten har varit allvarligt bristfälligt, eftersom boendeenheten har haft en felaktig uppfattning om att det skulle ha varit fråga om ett masstest som ordinerats av en infektionsläkare. Denna bristfälliga informationsförmedling hade för sin del bidragit till att provtagningen hade varit lagstridig. BJO fäste myndigheternas allvarliga uppmärksamhet vid omsorgsfullhet och noggrannheten i att informationsgången mellan myndigheterna har rätt innehåll.

BJO konstaterade på ett allmänt plan att eftersom testningen av klienten grundade sig på individuell prövning, ska detta individuella övervägande av läkare framgå av den boendes journalhandlingar.

BJO fäste välfärdsområdets uppmärksamhet vid att felaktiga anvisningar och verksamhetspraxis som grundar sig på dem måste korrigeras.

Slutligen betonade BJO att socialvårdsenheten måste kunna följa lagstiftningen och grundlagen inom det egna området i sina förfaranden. Arbetsgivaren är skyldig att utbilda personalen i att förebygga situationer som föregår användningen av begränsningsåtgärder. I sista hand är den myndighet som ansvarar för att ordna servicen skyldig att se till och säkerställa att man i all verksamhet beaktar att intresset för en klient som ges specialomsorg för personer med funktionsnedsättning observeras i första hand.

I samma ärende ansåg BJO att klagandens begäran om uppgifter inte hade behandlats i enlighet med offentlighetslagen. BJO fäste välfärdsområdets uppmärksamhet vid att den tjänsteman som ansvarar för ärendet ska förfara på det sätt som anges i offentlighetslagen och ge lagenlig handledning i sitt svar.

BJO bad välfärdsområdet meddela senast den 29 september 2023 vilka åtgärder beslutet har föranlett.

Södra Österbottens välfärdsområde meddelade den 29 augusti 2023 att välfärdsområdet har fäst uppmärksamhet vid informationsgången, tillgången till anvisningar och enhetliga infektionsanvisningar.

Partiell coronanedstängning vid verksamhetscentret för personer med funktionsnedsättning

I ärendet 627/2022* ansåg ställföreträdaren för BJO Sarja att besluten om partiellt avbrytande av verksamheten vid verksamhetscentret inte hade motiverats på det sätt som förvaltningslagen förutsätter. Ställföreträdaren för BJO ansåg att förfarandet var klandervärt, eftersom beslutet om partiell nedstängning av verksamhetscentret för personer med funktionsnedsättning hade inneburit en väsentlig förändring av den etablerade situationen. Ställföreträdaren för BJO beaktade i sin bedömning att besluten kan ha påverkat tillgodoseendet av rättigheterna för enskilda personer med funktionsnedsättning.

Syftet med skyldigheten att motivera beslut är att säkerställa att parten informeras både om slutresultatet och om grunderna för det. Tydliga motiveringar och ändamålsenliga hänvisningar till bestämmelser stärker förtroendet för att myndigheternas avgöranden och utövandet av offentlig makt grundar sig på lag. Det är möjligt att i efterhand kontrollera att myndighetens beslut är korrekta endast med hjälp av ändamålsenliga motiveringar.

Verksamhetscentrets partiella stängning hade man varit tvungen att genomföra – utöver hälsosäkerhetsskäl och personalbrist på grund av coronaviruset – på grund av att man överhuvudtaget inte kunde skaffa vikarier till verksamhetscentret.

Ställföreträdaren för BJO betonade att det är socialmyndighetens uppgift att se till att den alltid kan ordna de lagstadgade tjänster som hör till dess ansvar och att den har tillgång till tillräckligt med yrkeskunnig personal för att genomföra tjänsterna. Myndigheten måste anvisa resurser för sina lagstadgade uppgifter genom att vid behov utöka eller rikta personalresurserna så att den kan klara av sina lagstadgade uppgifter.

3.4.6 AVGÖRANDEN INOM UNDERVISNINGSSOMRÅDET

I JO:s laglighetsövervakning är brister i stödet för lärande och skolgång samt i det tillhörande förvaltningsförfarandet och beslutsfattandet ofta återkommande klagomål.

Vid inspektionerna för olika utbildningsstadiet (1940/2023, 1941/2023, 1939/2023, 5455/2023*, 5604/2023*, 5457/2023*) som utfördes under verksamhetsåret fästes särskild uppmärksamhet vid ställningen och rättsskyddet för elever med funktionsnedsättning och andra elever som behöver särskilt stöd, bland annat vid den grundläggande utbildningens elevers lika rätt att få undervisning och tillräckligt stöd samt vid undervisnings- och utbildningsanordnarens skyldighet att se till att förvaltnings- och beslutsförfarandena tryggar barnets och den ungas rättigheter.

I ärende 6456/2022* hade staden inte ordnat transporter enligt lagen om grundläggande utbildning för ett barn med intellektuell funktionsnedsättning när kortvarig anstaltsvård hade ordnats för barnet som specialomsorg på en tillfällig vårdplats i en annan kommun varannan vecka. Stadens olika verksamhetsområden borde i tillräckligt god tid ha kommit överens om hur transporterna med nödvändig ledsagarservice ska ordnas och hur man vid behov ska komma överens om kostnadsfördelningen mellan stadens verksamhetsområden. BJO betonade betydelsen av systematiskt sektorsövergripande och multiprofessionellt samarbete för att beakta individuella behov hos barn med funktionsnedsättning och trygga barnets bästa när hens tjänster planeras, ordnas och beslut fattas om dem.

3.4.7 AVGÖRANDEN INOM HÄLSO- OCH SJUKVÅRDSOMRÅDET

I artikel 25 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning tryggas rätten att åtnjuta bästa möjliga hälsa och utan diskriminering på grund av funktionsnedsättning och tillgången till hälso- och sjukvårdstjänster för personer med funktionsnedsättning säkerställs. Enligt artikeln anses hälso- och sjukvårdstjänsterna även omfatta hälsorelaterad rehabilitering. Konventionsstaterna ska erbjuda personer med funktionsnedsättning samma utbud, kvalitet och standard avseende hälso- och sjukvård som erbjuds andra personer.

I ärende 876/2022* ansåg BJO att nödvändig tilläggsutrustning för den klagandes rullstol borde ha anpassats och skaffats utan dröjsmål av hälso- och säkerhetsskäl. BJO betonade ytterligare att det på grund av känselbortfall på grund av en ryggmärgsskada hade varit särskilt viktigt att hjälpmedel för en person med svår funktionsnedsättning (till exempel rullstol) så snabbt som möjligt kan användas och vara lämplig och säker för användaren. På detta sätt kunde man förhindra hälsorisker som orsakades av felaktiga eller annars olämpliga hjälpmedel.

Enligt förordningen om hjälpmedel ska behovet av hjälpmedel bedömas utifrån en användarorienterad, rättidig och individuell utvärdering. Detta gäller även nödvändiga tillbehör till hjälpmedel, såsom dynor som möjliggör långvarig och säker användning av rullstolen.

I det andra avgörandet om remiss för hjälpmedel 3072/2022* ansåg ställföreträdaren för BJO Sarja att polikliniken för personer med intellektuell funktionsnedsättning i välfärdsområdet hade agerat i strid med förvaltningslagen, hälso- och sjukvårdslagen och förordningen om journalhandlingar med den följd att barnets rätt till tillräckliga hälso- och sjukvårdstjänster enligt grundlagen och till god hälso- och sjukvård enligt patientlagen inte hade tillgodosetts.

Ställföreträdaren för BJO betonade att man genom att iakttä bestämmelserna om upprättande av journalhandlingar tryggar tillgodoseendet av den grundläggande rättigheten till rättsskydd och tillräckliga hälso- och sjukvårdstjänster som tryggas som grundläggande rättigheter.

Ställföreträdaren för BJO ansåg att försummelsen var allvarlig. I bedömningen av hur klandervärt förfarandet var beaktade ställföreträdaren för BJO att det hade varit fråga om att skriva en remiss om ett nödvändigt hjälpmedel för ett barn i sårbar ställning med funktionsnedsättning. Ställföreträdaren för BJO fäste också uppmärksamhet vid att misslyckandet i klientprocessen för ett barn med funktionsnedsättning hade berott på både oklarheter i myndighetens tillvägagångssätt (remisspraxis) och vårdslöshet vid uppgörandet av remissen.

I sitt avgörande om barnets ergoterapi 5574/2022 konstaterade BJO att maximitiderna för tillgången till vård överskreds när barnets ergoterapi inleddes först drygt ett år efter att vårdbehovet hade konstaterats. Fördröjningen av att inleda ergoterapi motiverades med att det rådde brist på ergoterapeuter på riksnivå och att situationen i kommunen hade varit svår. BJO kunde inte övertyga sig om att kommunen på behörigt sätt skulle ha fullgjort sin skyldighet att övervaka genomförandet av de hälso- och sjukvårdstjänster som den utkontrakterat men fortfarande ansvarar för att ordna.

3.4.8 LÖSNING INOM REGION- OCH LOKALFÖRVALTNINGEN

ARRANGEMANG FÖR RÖSTNING VID ANSTALT PÅ DEN PSYKIATRISKA AVDELNINGEN

I fallet 2319/2023* gav BJO stadens valmyndighet (valkommittén) en anmärkning för framtiden om fel i förfarandet i informationen och kommunikationen om röstning på anstalter. Dessutom fäste BJO med tanke på framtiden välfärdsområdets och centralsjukhusets uppmärksamhet vid personalens skyldighet att allmänt medverka till att röstningen på anstalter genomförs på behörigt sätt.

BJO konstaterade att skyldigheten att främja de grundläggande fri- och rättigheterna förpliktar personalen vid centralsjukhuset och välfärdsområdet. Dessutom fäste BJO välfärdsområdets och centralsjukhusets uppmärksamhet vid myndigheternas samarbetskyldighet vid röstning på anstalter.

BJO ansåg det vara utrett att alla patienter på centralsjukhusets akutavdelning för psykoser inte kunde rösta vid röstningen på anstalten i riksdagsvalet 2023. Sjukhuset hade på begäran av valkommittén på förhand informerat avdelningarnas patienter om dagen för röstningen på anstalten. Enligt BJO var den centrala orsaken till att röstningen vid anstalten misslyckades att valkommittén inte hade kommit överens om eller på förhand meddelat det exakta klockslaget då valkommittén anlände till den psykiatriska avdelningen.

BJO kom fram till att förhindrandet av klagandenas rösträtt vid röstningen på anstalten i första hand har berott på den ansvariga valmyndighetens – valkommitténs – fel i förfarandet. BJO ansåg att felet var allvarligt, eftersom det ledde till att vissa patienter på den psykiatriska avdelningen inte hade fått utnyttja sin rösträtt som en grundläggande rättighet vid röstning på anstalt.

Praxis och förfaringssätt vid den anstalt som är röstningsställe får inte leda till att en person som vårdas på anstalten inte kan utöva sin i grundlagen tryggade rösträtt. Av utredningen hade inte framgått att sjukhusets personal skulle ha meddelat valmyndigheterna att de hade upptäckt problem med genomförandet av röstningen på anstalten.